

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/88/57-61>

Nigar Abdullayeva
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
abdullayevaaa.nigar@gmail.com

ÇİRKLI PULLARIN YUYULMASINA QARŞI MÜBARİZƏ – BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

Xülasə

Çirkli Pulların Yuyulmasına Qarşı Mübarizə (AML) şübhəli əməliyyatları fəal şəkildə izləmək və hesabat vermək üçün maliyyə institutlarının normativ uyğunluq tələblərinin bir hissəsi kimi görməli olduğu tədbirlərə istinad edir və cinayətkarların maliyyə cinayətlərinin və qeyri-qanuni fəaliyyətinin qarşısını almaq üçün siyasətləri, qanunları və qaydaları ehtiva edir. Maliyyə cinayətlərinin qarşısını almaq üçün bütün dünyada qlobal və yerli tənzimləyicilər yaradılır və bu tənzimləyicilər təlimatlar yaradır. Məqalədə çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə konsepsiyası, onun qısa tarixi inkişafı və beynəlxalq əməkdaşlığın əhəmiyyətindən bəhs edilir. Məqalədə çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizənin səmərəliliyinin artırılması yolları göstərilir və bu sahədə qəbul edilmiş sənədlər nəzərdən keçirilir.

Açar sözlər: *çirkli pulların yuyulması, qanunvericilik, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak, beynəlxalq əməkdaşlıq, maliyyə, qarşılıqlı hüquqi yardım, qeyri-qanuni gəlir, bank, korrupsiya, narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi*

Nigar Abdullayeva
Baku State University
master student
abdullayevaaa.nigar@gmail.com

Anti-money-laundering – international cooperation

Abstract

Anti-Money Laundering (AML) refers to the measures that financial institutions are required to take as part of their regulatory compliance requirements to actively monitor and report suspicious transactions and includes policies, laws, and regulations to prevent criminals' financial crimes and illegal activity. Global and local regulators are established worldwide to prevent financial crimes, and these regulators build policies. The article discusses the concept of combating money laundering, its brief historical development and the importance of international cooperation. The article shows ways to increase effectiveness in the fight against money laundering and discusses the documents adopted in this area.

Keywords: *money laundering, legislation, criminal property, international cooperation, finance, mutual legal assistance, illegal income, banking, corruption, drug trafficking*

Giriş

Çirkli pulların yuyulması qeyri-qanuni yolla əldə edilmiş gəlirlərin (yəni “çirkli pullar”) qanuni (yəni “təmiz”) görünməsi prosesidir. Tipik olaraq, bu, üç addımı əhatə edir: yerləşdirmə, təbəqələşmə və inteqrasiya. Birincisi, qeyri-qanuni vəsaitlər gizli şəkildə qanuni maliyyə sistemində daxil edilir. Daha sonra, pul çəşqinliq yaratmaq üçün, bəzən çoxlu hesablar vasitəsilə ötürülmə və ya köçürmə yolu ilə köçürülür. Nəhayət, “çirkli pul” “təmiz” görünənə qədər əlavə əməliyyatlar vasitəsilə maliyyə sistemində inteqrasiya olunur. Çirkli pulların yuyulması narkotik ticarəti və terrorizm kimi cinayətləri asanlaşdırır və qlobal iqtisadiyyata mənfi təsir göstərə bilər. Çirkli

pulların yuyulmasına qarşı mübarizə qeyri-qanuni vəsaitləri qanuni gəlir kimi gizlətmək cəhdlərini aşkar etməyə yönəlmiş qanunlar, qaydalar və prosedurlar şəbəkəsinə istinad edir (Borlini, Leonardo, Montnaro, 2017). Çirkli pulların yuyulması kiçik müddətli vergidən yayınma və narkotik ticarətindən tutmuş ictimai korrupsiyaya və terror təşkilatları kimi tanınan qrupların maliyyələşdirilməsinə qədər olan cinayətləri gizlətməyə çalışır. PL/TMM qanunları maliyyə sahəsinin böyüməsində, beynəlxalq kapital nəzarətinin gücləndirilməsində və mürəkkəb maliyyə əməliyyatlarının aparılmasının asanlaşdırılmasında böyük rol oynayır.

“Maliyyə sistemini maliyyə cinayətlərinin, o cümlədən terrorizmin maliyyələşdirilməsi, çirkli pulların yuyulması və digər qeyri-qanuni fəaliyyətlərdən sui-istifadəsindən qorumaq” missiyasında Maliyyə Cinayətlərinə Qarşı Mübarizə Şəbəkəsi Bank Sirri haqqında Qanunun (Bank Secrecy Act) təyin edilmiş inzibatçısı kimi çıxış edir (2). BSA 1970-ci ildə yaradılıb və çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizədə ən mühüm vasitələrdən birinə çevrilib. O vaxtdan bəri bir çox digər qanunlar hüquq-mühafizə və tənzimləyici qurumları çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə üçün ən təsirli vasitələrlə təmin etmək üçün BSA-nı təkmilləşdirmiş və dəyişdirmişdir. 1970-ci ildən bəri çirkli pulların yuyulmasına qarşı qanunların müvafiq tələbləri və məqsədləri ilə indeksli xronoloji ardıcılıqla aşağıda verilmişdir.

Bank Secrecy Act (1970); Money Laundering Control Act (1986); Anti-Drug Abuse Act of (1988); Annunzio-Wylie Anti-Money Laundering Act (1992); Money Laundering Suppression Act (1994); Money Laundering and Financial Crimes Strategy Act (1998); Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT Act); Intelligence Reform & Terrorism Prevention Act of 2004.

Çirkli Pulların Yuyulmasına Qarşı Mübarizənin (Anti Money Laundering) mənşəyi 20-ci əsrin əvvəllərində ABŞ-da mütəşəkkil cinayətkar qrupların öz cinayət əməllərindən əldə edilən gəlirləri gizlətmək üçün çirkli pulların yuyulması üsullarından istifadə etməyə başladığı vaxta təsadüf edir. 1920-ci illərdə qeyri-qanuni fəaliyyət nəticəsində əldə edilən pulların mənşəyinin gizlədilməsi praktikasını təsvir etmək üçün “yuyulma” termini istifadə edilmişdir. İlk müasir AML qaydaları 1970-ci illərdə artan narkotik ticarəti probleminə və cinayət təşkilatlarının maliyyə resurslarının kəsilməsi zərurətinə cavab olaraq ABŞ-da qəbul edilmişdir. 1970-ci il Bank Sirri Aktı (BSA) ABŞ-da maliyyə institutlarından 10.000 ABŞ dollarından çox pul əməliyyatlarının qeydlərini aparmağı və şübhəli fəaliyyət barədə səlahiyyətliyə məlumat verməyi tələb edən ilk əsas AML qanunvericiliyi idi. 1980-ci illərdə çirkli pulların yuyulmasına qarşı qlobal mübarizə geniş vüsət aldı və çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığı təşviq etmək üçün G7 (The international Group of Seven- Böyük Yeddilik Dövlətləri) ölkələri qrupu tərəfindən Maliyyə Fəaliyyət İşçi Qrupu (FATF- The Financial Action Task Force) yaradıldı. FATF PL/TM-ə qarşı fəaliyyət üzrə beynəlxalq standartları müəyyən edir, bu standartların üzv ölkələr tərəfindən tətbiqini müstəqil surətdə qiymətləndirir və dövlətlər üçün icrası məcburi xarakter daşıyan qərarlar qəbul edir. FATF üzv ölkələr tərəfindən zəruri tədbirlərin görülməsi istiqamətində əldə edilən irəliləyişlərə nəzarət edir, PL/TMM sahəsində metodları nəzərdən keçirir, bütün dünyada müvafiq tədbirlərin qəbulu və tətbiqini təbliğ edir, PL/TM-ə qarşı mübarizədə iştirak edən digər beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq edir. FATF 1990-cı ilin aprel ayında pulların leqallaşdırılmasına qarşı ətraflı fəaliyyət planı kimi çıxış edən, çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə zamanı ölkələrin riayət etmələri üçün bir sıra tövsiyələr və təlimatlar adı altında 40 tövsiyəni özündə əks etdirən hesabat təqdim etmişdir. 1990-cı illərdə AML səylərinin diqqəti bütün dünyada bir sıra yüksək profilli terror hücumlarından sonra narkotik ticarətindən terrorizmin maliyyələşdirilməsinə keçdi. 2001-ci il ABŞ-ın PATRIOT Aktı terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizədə ABŞ-da AML qanun və qaydalarını gücləndirən mühüm mərhələ oldu. O vaxtdan bəri, AML qaydaları inkişaf etməyə və genişlənməyə davam etdi, Avropa İttifaqı 2005 və 2015-ci illərdə müvafiq olaraq 3-cü və 4-cü AML Direktivlərini və 2018-ci ildə çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə üçün əlavə tədbirlər təqdim edən 5-ci AML Direktivini qəbul etdi (3).

Bu gün FATF Çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə ilə bağlı beynəlxalq standartların müəyyən edilməsində və maliyyə cinayətlərinə qarşı mübarizədə qlobal əməkdaşlığın təşviqində

liderlik etməyə davam etməkdədir. Son 20 ildə bütün dünyada Çirkli Pulların Yuyulmasına Qarşı Mübarizə (AML) sistemləri hazırlanmışdır. AML sistemləri narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi, fırıldaqçılıq və korrupsiya kimi müxtəlif predikat (əsas) cinayətlərdən əldə edilən gəlirlərin yuyulmasını azaltmaq məqsədi daşıyır. AML sistemləri qeyri-qanuni davranışın aşkarlanması, günahkarların cəzalandırılması və qeyri-qanuni aktivlərin geri alınması risklərini artırmaqla korrupsiyanın qarşısını ala bilər. Effektiv milli AML sistemləri korrupsiyanın səviyyəsinə və hallarına təsir etməli olsa da, korrupsiyaya qarşı mübarizə vasitəsi kimi AML-dən istifadənin tam potensialı hələ reallaşdırılmamışdır. Əhəmiyyətli problem korrupsiyalaşmış siyasi elitaların AML sistemlərini alt-üst edə bilməsidir.

Narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi, qaçaqmalçılıq, insan alveri, korrupsiya və başqa oxşar cinayət fəaliyyətləri cinayət əməlini həyata keçirən şəxslər və ya qruplar üçün külli miqdarda gəlir əldə etməyə meyllidir. Bununla belə, cinayətkarlar bu cür qeyri-qanuni mənbələrdən əldə edilən vəsaitlərdən istifadə etməklə hakimiyyətin diqqətini əsas cinayət fəaliyyətinə cəlb etmək və cinayət təqibinə məruz qalmaq riski ilə üzləşirlər. Cinayət yolu ilə əldə etdikləri gəlirlərdən sərbəst şəkildə faydalanmaq üçün onlar bu vəsaitlərin qeyri-qanuni mənşəyini gizlətməlidirlər.

Qısaca təsvir edilən “çirkli pulların yuyulması” cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin qeyri-qanuni mənşəyini gizlətmək üçün maskalanması prosesidir. Daha doğrusu, çirkli pulların yuyulmasına dair Vyana Konvensiyasına və Palermo Konvensiyasının müddəalarına əsasən, o, üç fərqli, alternativ “aktus reus” aspektini əhatə edə bilər: (i) bu cür əmlakın cinayətdən əldə edilən gəlir olduğunu bilərək, konvertasiya və ya köçürmə (ii) gizlədilmə və ya bu əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilən gəlir olduğunu bilərək, əmlakın əsl mahiyyətini, mənbəyini, yerini, sərəncamını, hərəkətini və ya mülkiyyət hüququnu gizlətmək; və (iii) alındığı anda belə əmlakın cinayətdən əldə edilən gəlir olduğunu bilərək, əmlakın əldə edilməsi, ona sahiblik edilməsi və ya istifadəsi (4).

Çirkli pulların yuyulması cinayət yolu ilə əldə edilən gəlirlərin qeyri-qanuni mənşəyinin gizlədilməsi prosesidir. Terrorizmin maliyyələşdirilməsi terror məqsədləri üçün vəsaitlərin toplanması və ya təmin edilməsidir. Çirkli pulların yuyulması halında vəsaitlər həmişə qeyri-qanuni mənşəlidir, terrorçuluğun maliyyələşdirilməsində isə vəsait həm qanuni, həm də qeyri-qanuni mənbələrdən əldə edilə bilər. Buna görə də terrorizmin maliyyələşdirilməsində iştirak edən fiziki və ya qurumların əsas məqsədi pulun mənbələrini gizlətmək deyil, həm maliyyələşdirmə fəaliyyətini, həm də maliyyələşdirilən fəaliyyətin xarakterini gizlətməkdir. Oxşar üsullar həm çirkli pulların yuyulması, həm də terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunur. Hər iki halda fəaliyyəti həyata keçirən maliyyə sektorundan qeyri-qanuni istifadə edir. Pulların yuyulması və terror fəaliyyətinin/terrorizmin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunan üsullar çox oxşardır və bir çox hallarda eynidir (Katz, 2007). Çirkli pulların yuyulmasına/terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı effektiv mübarizə çərçivəsi buna görə də hər iki risk məsələsini həll etməlidir: o, maliyyə sisteminə daxil olan qeyri-qanuni vəsaitlərin və terrorçu şəxslərin, təşkilatların və ya fəaliyyətlərin maliyyələşdirilməsinin qarşısını almalı, aşkar etməli və cəzalandırmalıdır. Həmçinin AML və CFT (Combating the Financing of Terrorism-Terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə mübarizə) strategiyaları birləşir; onlar cinayət və ya terror təşkilatına maliyyə fəaliyyəti ilə hücum etməyi hədəfləyir və cinayət və ya terror şəbəkəsinin müxtəlif komponentlərini müəyyən etmək üçün maliyyə izindən istifadə edirlər (Handoll, 2007). Bu, bütün maliyyə əməliyyatlarını oxumaq və şübhəli maliyyə köçürmələrini aşkar etmək üçün mexanizmlərin işə salınmasını nəzərdə tutur.

Çirkli pulların yuyulması və digər maliyyə cinayətlərinə qarşı mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıq mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cinayətkarlar çox vaxt pulları sərhədlərdən keçirmək və öz fəaliyyətlərini gizlətmək üçün mürəkkəb üsullardan istifadə edirlər ki, bu da hüquq-mühafizə orqanlarının onları araşdırıb təqib etməsini çətinləşdirir (Mitsilegas, Valsamis, Vavoula, 2016). Ölkələr arasında əməkdaşlıq bu çətinliklərin öhdəsindən gəlmək və cinayətkarların aşkarlanması və təqibdən yayınmaq üçün ölkələr arasında AML qanunları və qaydalarındakı fərqlərdən istifadə edə bilməmələrini təmin etmək üçün vacibdir. Maliyyə cinayətlərinin global xarakteri və beynəlxalq maliyyə sisteminin qarşılıqlı əlaqəsi nəzərə alınmaqla bu, xüsusilə vacibdir.

AML-də beynəlxalq əməkdaşlığa nail olmağın bir neçə yolu var: 1. Məlumat mübadiləsi: Müxtəlif ölkələrdəki maliyyə kəşfiyyatı bölmələri (FIU-Financial Intelligence Unit) çirkli pulların yuyulması və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsi fəaliyyətlərini müəyyən etmək və izləmək üçün şübhəli əməliyyatlar və maliyyə fəaliyyəti haqqında məlumat mübadiləsi aparır. 2. Qarşılıqlı hüquqi yardım: Ölkələr sübutların paylaşılması və birgə araşdırmaların aparılması kimi maliyyə cinayətlərinin araşdırılması və mühakimə olunmasında yardım göstərmək üçün əməkdaşlıq edirlər. 3. Qanunların və qaydaların uyğunlaşdırılması: Ölkələr cinayətkarların istifadə edə biləcəyi boşluqların olmamasını təmin etmək üçün AML qanunlarını və qaydalarını uyğunlaşdırmaq üçün birlikdə işləyirlər. 4. Potensialın gücləndirilməsi: Daha zəif AML rejimləri olan ölkələr maliyyə cinayətlərinin aşkar edilməsi və qarşısının alınması imkanlarını təkmilləşdirmək üçün daha təkmil sistemləri olan ölkələr tərəfindən dəstəklənir (Obberg, Jacob, 2013).

AML-də beynəlxalq əməkdaşlıq bir ölkənin tətbiq etdiyi sanksiyaların və tədbirlərin digər ölkələrdə effektiv olmasını təmin etmək üçün də vacibdir. Cinayətkarlar tez-tez maliyyə vəsaitlərini dünya üzrə köçürmək üçün global maliyyə şəbəkələrindən istifadə edirlər və sistemdəki zəifliklərdən istifadə etmələrinin qarşısını almaq üçün bir çox ölkənin əlaqələndirilmiş səyi lazımdır.

Yekun olaraq qeyd edək ki, beynəlxalq əməkdaşlıq effektiv AML səyləri üçün vacibdir, çünki maliyyə cinayətləri əlaqələndirilmiş cavab tələb edən global problemdir. Birgə işləməklə, ölkələr cinayətkarların aşkarlanma və təqibdən yayınmaq üçün AML qanun və qaydalarındakı fərqlərdən istifadə edə bilməmələrini və global maliyyə sisteminin təhlükəsiz və qeyri-qanuni fəaliyyətdən azad olmasını təmin edə bilirlər. Çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizənin beynəlmilləşməsi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Vyana Konvensiyasının və Bank Tənzimləmələri üzrə Bazəl Komitəsinin yaradılması ilə əlamətdar olmuşdur (Ouwkerk, 2009). Birincisi çirkli pulların yuyulmasının cəza aspektinin beynəlmilləşdirilməsinə, ikincisi isə maliyyə sektorlarının çirkli pulların yuyulması məqsədləri üçün istifadəsinə qarşı maliyyə tənzimləmələri prinsipinin beynəlmilləşdirilməsinə müraciət edir. BMT-nin Vyana Konvensiyası çirkli pulların yuyulması ilə bağlı beynəlxalq nəzarətin yerləşdirilməsi və beynəlxalq səylər üçün standartın müəyyən edilməsi üçün əsas yaratmışdır. Çirkli pulların yuyulmasının cəza aspektinin beynəlmilləşdirilməsi kimi Vyana Konvensiyası hər bir iştirakçı dövləti narkotik vasitələrdən əldə edilən gəlirlərin yuyulmasını cinayət hesab etməyə məcbur etdi. Bu konvensiya hər bir iştirakçı dövlətin bağlı olduğu məcburi səlahiyyətlərə malikdir. Onun əhatə dairəsi çirkli pulların yuyulması üçün predikativ cinayətlər kimi narkotiklərlə bağlı cinayətlərlə məhdudlaşsa da, konvensiya çirkli pulların yuyulması məsələsinin beynəlxalq səviyyəyə qaldırılmasında mühüm rol oynayır (Simonova, 2011).

Nəticə

“Çirkli pulların yuyulması” söz birləşməsi bizim hüquqi və iqtisadi lüğətimizə yeni daxil olmağa başlasa da, əslində qloballaşan dünyada uzun müddətdir ki, ən çox təhlükə yaranan cinayətlərdən biri hesab olunur. Qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin əldə edilməsi və onların toplanması əslində istənilən cəmiyyətin siyasi, iqtisadi, ictimai və sosial həyatına ciddi zərbə vurur (Salmanov, 2007). Odur ki, cəmiyyətdə sosial ədalət prinsipinin bərqərar olunmasını istəyən vətəndaş həm qeyri-qanuni yolla pul vəsaitlərinin və digər varidatın əldə edilməsinə, həm də onun leqallaşdırılmasına qarşı öz imkanları və səlahiyyətləri daxilində amansız mübarizə aparmalıdır. Əlbəttə ki, bunun üçün insanların ilk növbədə, qeyri-qanuni yolla əldə edilən pul, onun leqallaşdırılması yolları barədə maarifləndirilməsinə böyük ehtiyac vardır. Hər bir dövlət müqavilə, saziş və ya qarşılıqlı hüquqi yardım və məlumat mübadiləsi haqqında digər mexanizm əsasında digər dövlətə terrorizm, terror aktları və terror təşkilatlarına aid edilən cinayət və mülki icraat, inzibati araşdırma, sorğular və prosedurlar üzrə mümkün qədər ətraflı yardım göstərməlidir (12). Dövlətlər terrorizmin, terror aktlarının və terror təşkilatlarının maliyyələşdirilməsində təqsirləndirilən şəxslərin öz ərazilərində sığınacaq almasına imkan verilməməsi məqsədilə bütün mümkün tədbirləri görməli, habelə mümkün olduqda həmin şəxslərin ekstradisiyası üzrə müvafiq proseduralara malik olmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Borlini, Leonardo and Montnaro, F. (2017). The evolution of the EU Law against Criminal Finance: The Hardening of FATF Standards within the EU, SSRN Electronic Journal.
2. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, Official Journal of the EU.
3. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law, Official Journal of the EU.
4. FATF. (2012-2020). International Standards on Combating Money laundering and the Financing of Terrorism& Proliferation. Paris, France.
5. Katz, E. (2007). Implementation of the third money laundering directive an overview, Law and Financial Markets Review.
6. Handoll, J. (2007). Capital, Payments and Money Laundering in the EU. Richmond Law & Tax Ltd, Oxford University Press.
7. Mitsilegas, Valsamis and Vavoula, N. (2016). The evolving EU anti-money laundering regime. Maastricht journal of European and comparative law.
8. Obberg, Jacob. (2013). The Definition of Criminal Sanctions in the EU in European Criminal Law.
9. Ouwerkerk, J. (2009). Criminalisation Powers of the European Union and the Risks of CherryPicking between Various Legal Bases: The Case for a Single Legal Framework for EU-Level Criminalisation. Forthcoming in Columbia Journal of European Law.
10. Simonova, A. (2011). The risk-based approach to anti-money laundering problems and solutions. Journal of Money Laundering Control.
11. Salmanov, A.F. (2007). Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərini və ya digər əmlakı ləqallaşdırma əməlinin cinayət-hüquqi təhlili. "Qanunçuluq" jurnalı, fevral.
12. Aleksey Frenkelin açıq məktubu. Kak Tsentral'nyy Bank s otmyvaniyem deneg boretsya (<http://bankir.ru/analytics/antilegal/1362444>, 23.01.2007).

Rəyçi: h.e.d. Mirəli Kazımov

Göndərildi: 16.11.2022

Qəbul edildi: 11.02.2023